

Medlemsblad for Østensjø historielag

Nr. 6 - mars 2008

Kuskeboligen på Sarabråten bygget av Thomas Heftye i 1857. Kuskeboligen var serveringssted fram til 1943. Bygningen brant i 1971.

* Industri * Isskjæring * Oldtidsveien * Sarabråten * Østensjø gård * Østensjø skole * Gravrøyser * Kildal

”Rundt vannet” nr 6

I 2004 inngikk historielaget et samarbeid med Bryn-senteravis (Brynposten). Historielaget fikk en halv side i bladet, der vi kunne publisere lokalhistoriske artikler. Dessverre har ikke senteravisen lenger plass til våre artikler, og det er grunnen til at artiklene ikke lenger er å finne der. Det ble relativt mange artikler etter hvert, og mange av dem er samlet i dette nummeret av *Rundt vannet*. Som man kan se, er de fleste artiklene fra området rundt Bryn. Jeg hadde planer om å utvide området og etter hvert skrive om Bøler, Manglerud og Oppsal, men dette rakk jeg ikke. Heldigvis er det ikke for sent å skrive artikler, og i *Rundt vannet* vil vi i historielaget forsøke å favne bredere enn tidligere. Vi tar selvfølgelig også imot artikler fra alle som har lyst til å skrive noe. Tema kan man velge selv. Hvis noen vil skrive ned noen minner om sin oppvekst, setter vi stor pris på det.

Artiklene i dette nummeret er redigert etter tema, og ikke etter når de ble publisert, og jeg har også i enkelte artikler brukt andre og flere bilder enn de som sto på trykk i Brynposten. Vi har jo

utvidet billedbasen vår, og har derfor flere bilder å velge mellom nå enn tidligere.

Siden forrige *Rundt vannet* kom ut har vi hatt tre ulike arrangementer. 27. Oktober vandret vi rundt Bryn stasjon, veiledet av Pål Rosland. Det var relativt surt vær, og Pål holdt et foredrag inne i Veidirektoratets lokaler.

Førjulsmøtet ble i år holdt på Abildsø gård, der Reidar Brevik holdt foredrag. Det var lett servering av god mat og drikke. Også denne gangen var det meget vellykket, og styret prøver å få til en tradisjon med førjulsmøter. I år blir det 3. desember.

28. januar holdt Amund Kveim et foredrag om Bøler. Foredraget ble holdt på Bøler bibliotek for rundt 80 entusiastiske tilhørere.

God lesing

Petter Jansen

Østensjø historielag

Innhold i dette nummer

Leder: **Bjørn Lilleeng**
Kasserer: **Knut Helge Midtbø**
Sekretær: **Petter Jansen**
Styremedlemmer: **Per Ove Dahl, Inger Kjærnes, Kari Ravnaas,**
Vara-medlem: **Liv Thorstensen**

Valgkomite: **Knut Helge Midtbø, Leif-Dan Birkemoe og Arnfinn Aabø**

Østensjø historielag
Postboks 9 Oppsal
0619 Oslo
Giro: 6061 05 18055
E-post: histlag@online.no
Nettside: www.histlag.pair.com

Bryn rundt 1905	3
Industrien	4
Høyehall teglverk	5
Bryn Fyrstikkfabrikk	6
Eterfabrikken	7
Isskjæring	8
Trikken	10
Østensjø skole	11
Kildal	13
Østensjø Gård	14
Nordre Skøyen	16
Gravrøyser	17
Oldtidsveien	18
Sarabråten	21
Billedkonkurranse	23

Redaktør og artikkelforfatter:
Petter Jansen

Hvordan var det på Bryn rundt 1905?

For hundre år siden var landskapet her i området ganske annerledes enn i dag. Både på Østensjø og Skøyen gård valet kornaksene i vinden, og kuene gikk ute og beitet, mens hestene ble brukt som trekkdyr foran ploegen eller vogna. Til tross for at husmannsvesenet var i ferd med å bli avviklet, var det på denne tiden flere husmannsplasser som lå under gårdene. I brytningen til denne landlige ”idyllen” er industrialiseringen på Bryn som allerede da hadde pågått i flere tiår.

Fabrikker ble anlagt i og omkring Christiania rundt midten av 1800-tallet. Billig kraft var en vesentlig faktor for å anlegge en fabrikk, og derfor ble områder rundt elvene Akerselva, Lysakerelva og Alnaelva brukt som fabrikkområder. Som følge av industrialiseringen vokste bosetningen og folk kom flyttende hit fra både fjern og nær. Det var for eksempel ikke uvanlig med svensk arbeidskraft i fabrikkene. Enkelte steder ble det oppført arbeiderboliger, men også andre boliger ble oppført som følge av industrialiseringen. For arbeiderne var det flere fordeler ved å bo i nærheten av arbeidsstedet. Det var få kommunikasjonsmidler og de som fantes var dyre sett i forhold til arbeidslønningene. Alternativ reisemåte for dem som jobbet i sentrum var å gå eller å ta toget. Toget gikk en gang i timen fra Bryn, men om vinteren var det ofte store forsinkelser på grunn av snø og kulde.

Det var mange fabrikker som trengte arbeidskraft, eksempelvis kan vi nevne

teglverket, fyrstikkfabrikken, Høyenhall fabrikk, Linfabrikken og Akers bryggeri.

Å jobbe som fabrikkarbeider var et slitsomt arbeid. Til tross for at maskinene gjorde mange arbeidsoppgaver var det mye manuelt arbeid som måtte gjøres. I mange av fabrikklokalene var det svært mye bråk og temperaturene innendørs kunne variere mellom iskaldt og glovarmt etter årstiden. Det var lange arbeidsdager, og det var vanlig med 60 timers uke.

De som ikke hadde fabrikkarbeid kunne livnære seg som håndverkere eller dagarbeidere. Gårdene i distriktet trengte hjelp i onnene, og om vinteren foregikk det isskjæring. Ellers var det mange som jobbet som håndverkere av ulikt slag.

Boforholdene var etter vår målestokk svært dårlig. Husene var ofte dårlige og trekkfulle. De færreste hadde innlagt strøm og hvis det var vann var det selvfølgelig bare kaldt. Noe offentlig bad fantes heller ikke, så det var vel så som så med hygieneforholdene.

Bryn stasjon ca 1910. Stasjonsmester Madsen hilser på de reisende og passer på at alt går rett for seg på stasjonen. I bakgrunnen Aker bryggeri som ble nedlagt noen år tidligere

På bildet ser vi en del av Østensjøveien. Øverst til høyre ser vi Høyenhall Teglverk. Midt i bildet er fabrikkene til Eduard Fett. Vi skimter også Christinedal. Bildet er tatt ca. 1925.

Industrien

Fra gammelt av ble det meste av industrien lagt til vassdrag. Den viktigste årsaken var at det var den enkleste og billigste måten å få energi på. Her i distriktet var derfor Alnaelva den viktigste energikilden. Den eldste industribedriften langs elva var en mølle som ble anlagt i 1290-årene. På 1500-tallet hadde Oslo hospital en sagmølle et sted mellom Kverner og Bryn.

Det var først rundt 1840-årene at det ble noe fart i industrialiseringen i Norge, men på Bryn var det anleggingen av jernbanen i 1854 som satte fart på utviklingen. I perioden 1861 til 1865 ble Bryn mølle og Bryn sag og Chemiske Fabrik anlagt. I årene 1879 til 1885 ble det flere fabrikker og Bryn kultjærefabrik. Bryn Chocoladefabrik og Brynsdalen Garveri ble grunnlagt. Joh. Petersens Lin- og Bomullsvarefabrikker ble grunnlagt i Brumunddal i 1882, men flyttet til Bryn allerede 1889. I løpet av de neste fem årene ble også Bryn mølle og Bryn Hvidtgarveri anlagt.

Østensjøbekken ga vannkraft nok til Brussel og krittfabrikken som Kildal anla i 1854. I 1892 overtok Eduard Fett Kildals fabrikkområde og anla en fabrikk som produserte vatt, takpapp og takrosetter.

Ikke alle fabrikkene var avhengige av vannkraft. Reperbanefabrikken ble flyttet til Østre Aker i 1876, og var dampdrevet. Den Kemiske fabrikk, grunnlagt av blant andre Alf Bjerke, var også dampdrevet. Denne fabrikk produserte blant annet maling av forskjellig slag.

I tillegg til disse fabrikkene var det også fyrstikkfabrikk, bryggeri og teglverk på Bryn. I 1884 ble fyrstikkfabrikken flyttet fra Enebakk til Bryn og lå i lokalene der Savo holder til i dag. Akers bryggeri, eller Erlangers bryggeri som det opprinnelig het, ble grunnlagt i 1880-årene. Bryggeriet produserte både øl og mineralvann av vann fra Østensjøbekken. Bryn teglverk ble oppført i 1873, mens Høyenhall og Christiania teglverk ble oppført på 1890-tallet.

Industrialiseringen på 1800-tallet førte til at befolkningen økte, noe som igjen førte til bygging av boliger, men det er en annen historie.

Forruten Joh. Petersens Lin og Bomullsvarefabrikk ser vi plassen Flaen til venstre. Deretter "Hønsegården" i vinkel. Helt intill trikkeskinnene "Møllergården". Der bodde mølleren, mens møllen lå helt nede ved fossen i Alnaelven. Foto 1931

Høyenhall teglverk

Der hvor Brynsenteret ligger i dag lå det tidligere et teglverk. Høyenhall teglverk ble oppført 1892. Teglverkindustrien har lange røtter i Norge. I middelalderen, på Håkon V Magnussons tid, ser vi de første sporene av industrien. Teglsteinen har antagelig vært brukt til påbygging av Mariakirken, byggingen av Akershus, og til gulvfliser i klosteret på Hovedøya.

Etter at Oslo brant i 1624, ble byen flyttet av Christian IV, og det ble innført murtvang innenfor bygrensen. Dette gjorde sitt til at teglindustrien vokste. På slutten av 1800-tallet var det stor byggeaktivitet. Da det fortsatt var murtvang, ble det behov for flere teglverk. På landsbasis var det ved århundreskiftet rundt 300 verk

Å jobbe i teglverksindustrien må ha vært et slit. Til utpå 1920 tallet var alle operasjonene manuelle. Først måtte leira hentes ut og kjøres i trillebår. Deretter skulle den legges i former for å tørke. Dette arbeidet ble gjort i sommerhalvåret. Om vinteren ble steinen brent i store ovner, såkalte ringovner. Christiania teglverk i Nils Hansens vei står fremdeles, og her kan man se en

slik ovn. (Jeg ble advart mot rottene rundt ovnen, men så heldigvis ingen.) Varmen fra disse ovnene trakk til seg mange husløse. Det blir fortalt at det var mange som snek seg inn og sov oppå disse ovnene om natta.

Produksjonen var svært brannfarlig, og mange verk brant ned. Dette skjedde også med Høyenhall teglverk. Det brant i 1925, men ble bygget opp igjen samme år. Bildet under er fra før brannen. Teglverket produserte takstein, murstein og rør. Mot slutten av 1950 tallet ble konkurransen fra Betong og Leca for stor. De røde mursteinene, farget av jerninnholdet i leira, måtte vike for nyere materialer, og på begynnelsen av 1960 tallet ble verket nedlagt.

Høyenhall teglverk 1925

Bryn fyrstikkfabrikk

Fyrstikkbakken er kalt opp etter Bryn fyrstikkfabrikk. Fabrikken ble grunnlagt i 1872 og drevet frem til 1932. I 1875 var det 68 fast ansatte og i tillegg var det mange hjemmearbeidere. Dette var ofte småbrukere eller husmenn. Husmenn under Skøyen, Tveita og Manglerud hadde dette som bigeskjeft.

Hjemmearbeidet besto for det meste i å lage eskene og var ikke særlig bra betalt. Fra 1884 ble eskene laget maskinelt, og hjemmearbeidet tok slutt. Fyrstikkfabrikker var selvfølgelig svært brannfarlige. I 1879 brant fabrikken og eieren bygget den ikke opp igjen. Først fire år senere kom produksjonen i gang igjen. Da flyttet H. Jølsen Tændstikfabrik A.S i Enebakk sin produksjon til Bryn. Fabrikken ble bygget opp igjen og utvidet. I tillegg ble det satt opp en

arbeiderbolig. Bygningen brant dessverre ned på 1990-tallet.

I 1883 hadde bedriften 158 ansatte. Utvidelsen var en av årsakene til at antall ansatte hadde økt betydelig. Av de sysselsatte var 38 gutter og jenter under 15 år. Først i 1892 kom loven om barnarbeid, der barn under 14 år ikke hadde lov til å arbeide. En viktig årsak til at denne loven ble gjennomført, var at lærerne klaget over at

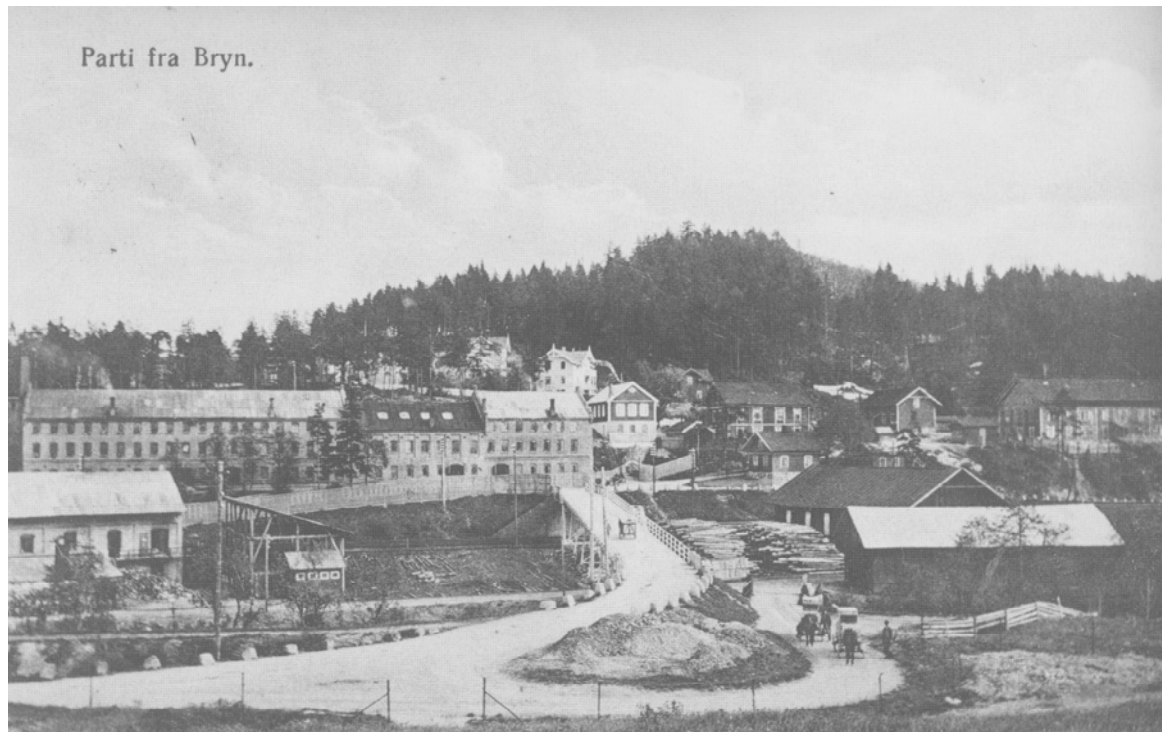
barna enten ikke hadde tid til å være på skolen, eller at de sovnet under undervisningen.

De første fyrstikkene som ble produsert i Norge var svovelstikker. Disse tok ikke fyr ved at man dro dem over en ripe, men måtte holdes ved glo eller flamme for å ta fyr. Det var først på 1820-tallet at friksjonsfyrstikker kom i bruk. Disse var naturligvis svært brannfarlige, og kunne ta fyr både ved høy temperatur eller ved friksjon. Det skulle veldig lite til, og å miste ned en eske kunne være nok. God innpakking ved transport var derfor viktig. Friksjonsfyrstikkene inneholdt mye fosfor og mange arbeidere ble syke. I 1889

påla sunnhetskommisjonen Bryn fyrstikkfabrikk å montere avsugningsanlegg og å forbedre vaskemulighetene slik at arbeiderne kunne vaske seg skikkelig. Fra om lag 1880-tallet kommer de såkalte sikkerhetsstikkene som var mye sikrere og mindre helseskadelige for arbeiderne.

Fra 1904 ble det kun produsert sikkerhetsstikker i fabrikk.

Bryn Tændstikfabrik ble slått sammen med Halden Tændstikfabrik i 1913, og senere med Nitedals. I 1932 ble fabrikk nedlagt. I dag brukes lokalene av Savo kontormøbler.

Bryn og Halden Tændstikfabrik ca. 1900.

Den Norske Eterfabrikk

Den Norske Eterfabrikk er over hundre år gammel. *Ætherfabriken* ble stiftet i februar 1900, og driften kom i gang i november samme år. Beliggenheten hadde vært et sentralt tema. På grunn av eksplosjonsfare måtte den ligge et godt stykke unna annen bebyggelse. Vann til kjøling under produksjonen var viktig, og fra Bølerbekken ble det lagt inn vann. Av transporthensyn var det viktig med kort vei til jernbanen, samt offentlig vei.

Fabrikk ble derfor anlagt på tomta til det som opprinnelig var Bogerud gårds grunn.

Bygningene ble oppført i murstein innkjøpt fra Høyenhall teglverk. Østensjøveien var nærmeste

offentlig vei og det var vel 300 meter derfra til fabrikk. Å frakte 100 000 murstein oppover bakken må ha vært et slit både for hester og mennesker. Mindre slit var det nok ikke å frakte de 600 liters store spritfatene. Det fortelles at det måtte leies inn ekstra mannskap og hester for å få varene frem. De første årene ble det produsert ni tusen kilo eter. Sprit er det viktigste råstoffet, og det går med to liter sprit i fremstillingen av et kilo eter. Det må med andre ord ha vært mange tunge løft. Å opparbeide vei opp til fabrikk tok noe tid, og først i 1909 var veien fullført. Den var svært svingete, og dette skapte store problemer på vinterføre. Ofte måtte hester spennes foran lastebilene for å dra dem opp det siste stykket.

Fabrikk hadde de første årene en svært ustabil arbeidsstokk, noe som nok skyldes lett tilgang på

sprit. Staten krevde tidlig kontroll av råstoffet, og frem til 1965 var det ansatt en offentlig spritkontrollør på fabrikk. Tiltaket må ha virket bra, for arbeidsstokken har vært meget stabil siden.

Sikkerhetstiltakene må ha vært gode, for det har kun skjedd en ulykke på over hundre år. Ulykken skjedde i 1951. En eksplosjon sendte ut damp som gjorde at tre arbeidere havnet på sykehus med kraftige forbrenninger. To av disse døde kort tid etter av skadene.

Fra 1800- tallet og frem til midten av 1950-tallet ble eter brukt som bedøvelsesmiddel. I dag inngår eter i legemidler. Eterfabrikk er fremdeles i drift og er den eneste av sitt slag i Nord Europa.

Den Norske Eterfabrikk ca. 1900. Foto: Den Norske Eterfabrikk

Isskjæring

Isskjæring var tidligere en viktig næring. For mange bønder var dette en kjærkommen biinntekt. Vinteren var en relativt rolig periode for mange, særlig for dem som ikke hadde skog eller arbeid tilknyttet skogsdrift. Isskjæringen startet rundt 1840- tallet og var en viktig næringsvei frem til omkring 1910. Enkelte steder ble det skåret is helt frem til 1960-tallet, men da tok de elektriske kjøleskapene helt over.

Flere steder ble det anlagt egne dammer beregnet på isskjæring. For at isen skulle bli av best mulig kvalitet, ble snøen måkt bort. Dette for å unngå luftbobler og for at isen skulle bli tykkere.

Isblokkene var på 60 X 60 cm. og kunne veie oppimot 150 kg., så det krevde god teknikk for å få dem opp av vannet. Isblokkene ble så fraktet til egne ishus, hvor de ble pakket inn i sagflis slik at de kunne holde seg hele sommeren.

Storforbrukere av is var meierier og bryggerier. Mye ble eksportert. Isen ble også brukt i private husholdninger i såkalte isskap. Disse isskapene var forløperen for dagens kjøleskap. En gang i uka kom det ny forsendelse med is. Denne ble lagt i isskapet og holdt det kaldt. Nederst i skapet var det en beholder som samlet opp vann, og denne måtte tømmes med jevne mellomrom.

Det var på 1860-tallet at isskjæringen startet på Østensjøvannet. Kort vei til bryggerier og til havna var en av årsakene til dette. Gårdene rundt vannet eide retten til isen, og denne retten kunne selges eller leies bort. Christiania Aktiebryggeri kjøpte Søndre Oppsals isrett i 1878 for hundre kroner årlig i ti år. Prisen vitner om at det var gode penger å tjene. På 1930-tallet var Østensjøvannet blitt såpass forurenset at helsemyndighetene anbefalte å ikke bruke isen, og virksomheten tok mer eller mindre slutt. Enkelte skar fremdeles is, men det var til privat bruk og kun for kjøling. Isskjæringen på Østensjøvannet tok helt slutt på 1950-tallet.

Is fra Norge havnet i drinkene til de konglige i England, men om denne isen kom fra Østensjøvannet fortelles det ikke noe om.

Isskjæring på Østensjøvannet 1902

Trikken

På grunn av økende folkemengde og fordi folk bosatte seg stadig lengre unna Oslo sentrum, besluttet Aker kommune at det skulle bygges flere trikkeruter. I 1920 sto valget mellom å bygge en bane til Sognsvann eller en til Østensjøområdet. Valget falt på Østensjø, og linja skulle gå over Helsfyr, Bryn og Nordre Skøyen. Banen skulle bli 5,2 kilometer lang og var beregnet å koste 5,1 millioner kroner. I februar 1922 begynte arbeidet og allerede i desember 1923 var skinnegangen til Bryn ferdig.

Annenhver avgang på linja mellom Homansbyen og Vålerenga ble forlenget til Bryn, noe som var meget populært. Østensjøbanen ble åpnet 10. januar 1926 og trikken, som var malt rød med okergule vinduskarmer, gikk fra Oppsal til Etterstad. Årsaken til at trikken ikke gikk til sentrum var at eieren av skinnene, det vil si Kristiania Sporveisselskab, senere Oslo Sporveier, ikke ville la Østensjøbanen bruke skinnegangen.

For passasjerene var dette lite gunstig. For det første måtte de bytte bane ved Etterstad, og for det andre måtte de betale for to reiser fordi Oslo Sporveier ikke ville gå med på et takstsamarbeid. Dette endret seg på 1930-tallet. I januar 1937 kom den første øst-vest forbindelsen fra Kolsås til Oppsal. For passasjerene førte dette til at de nå kunne reise til sentrum eller enda lengre uten å bytte trikk og uten å betale noe ekstra. Dette førte til at antallet passasjer økte betraktelig.

Etter krigen var det stort behov for opprustning av vognpark og skinnegang. I 1951 vedtok bystyret at Østensjøbanen skulle bli T-bane og at den samtidig skulle forlenges til Bøler og senere

til Skullerud. I tillegg ble det fattet vedtak om at det skulle bygges en ny T-bane til Lambertseter.

Arbeidet ble raskt satt i gang og Lambertseterbanen åpnet i april 1957. Strekningen fra Oppsal til Bøler åpnet 20. juli 1958. Antallet passasjerer på Østensjøbanen økte kraftig som følge av utbyggingene på Oppsal og Bøler, og det ble bestemt at trikkelinja fra Skøyen til Etterstad skulle kjøre til Bøler ved behov. Behovet var stort og den 20. august 1961, bare to måneder etter første prøvetur, ble det kjørt til Bøler på alle avganger.

I mai 1966 ble tunnelbanen ferdigstilt og Lambertseterbanen ble lagt om til T-bane. Året etter, nærmere bestemt den 29. oktober, var alt klart for at Østensjøbanen også kunne legges om til T-banenedrift. Fra denne dato tok T-banen over for trikken med endeholdeplass på Bøler. Beboerne på Skullerud måtte ikke vente lenge før de ble knyttet til linjenettet. Allerede 26. november samme år fikk Østensjøbanen en ny endeholdeplass.

Etter utbyggingen av Mortensrud på 1990-tallet ble det behov for å forlenge linja dit, og i 1998 ble stasjonen på Mortensrud åpnet.

Bytrikk på Oppsal T-banestasjon 1967

Østensjø skole

Østensjø skole ble vedtatt bygget i 1915. Skolen sto ferdig i 1917, men ble ikke offisielt åpnet før i mars 1918. Årsaken til den forsinkede åpningen var at grunnforholdene var dårlige, noe som førte til at jord og leire raste ut under gravearbeidet. Før skolen ble bygget, var barna henvist til Abildsø eller Bryn skole. Skoleveien var derfor lang for mange elever. Selv etter at Østensjø sto ferdig, var det fortsatt mange som hadde lang skolevei. Skolekretsen favnet husmannsplassene langt inne i marka, og om vinteren var det mange som gikk på ski til skolen.

Det ble tidlig klart at skolen var for liten, så i 1925 ble det reist en ny bygning i murstein. Denne delen ble da kalt for den nye skolen, mens den hvite bygningen fra 1917 ble kalt for den gamle. I den nye bygningen var det gymsal, men det manglet dusj. Noen dusjer var det imidlertid i den gamle bygningen, og elevene hadde badetime (dusjet) en gang i uka. Det var jo mange som ikke hadde dusj hjemme, så dette var nok et kjærkomment tiltak og et ledd i statens hygienetiltak.

I gymsalen ble det på 20-tallet malt en freske over hele endeveggen. Det ble malt av kunstneren Bjarne Ness. Bildet heter "Seierherren vender tilbake" og er svært kjent. Maleriet ble restaurert for noen år siden og er verneverdig, noe også bygningene er.

Under krigen ble skolen brukt av tyskerne og elevene ble spredt rundt i distriktet. Noen gikk på Bryn skole, mens andre hadde skole på Nordre Skøyen hovedgård.

Etter krigen var det rekordstore barnekull og skolen måtte igjen utvides. I 1953 ble det derfor satt opp en paviljong. Den står fremdeles, og er nylig blitt pusset opp med blant annet nytt ventilasjonsanlegg.

Skolens første overlærer var Johan Evje. I tillegg til å være overlærer var han komponist, organist, og medlem av Aker formannskap. I 1966 ble han hedret med å få en vei i skolens nærområde oppkalt etter seg.

Østensjø skole ca. 1925

Kildal

I 1849 kjøpte Peter Wessel Wind Kildal et stort jordstykke på Høyenhall av Otto Fredrik Wold på Søndre Skøyen. Det var Kildals første skritt for å etablere seg her. I løpet av de neste tiårene kjøpte han opp mer jord, både av Søndre og Nordre Skøyen. Kildal var allsidig mann. Det han kanskje er mest kjent for her i distriktet, er den store frukthagen på Høyenhall. Hagen dekket et område på nærmere 200 mål, og var den største frukthagen i Norge. Hagen besto av frukttrær og bærbusker. I 1872 var det mellom 3000 og 4000 frukttrær og omtrent 10 000 bærbusker. Det ble blant annet fortalt at avlingen var på 12 tonn rips og stikkelsbær. Deler av avlingen ble solgt på torget, men mye gikk også til hans egen mineralvannfabrikk.

I tillegg til frukthagen og mineralvannfabrikken anla han og drev flere andre fabrikker. Fabrikkene produserte blant annet sjokolade, eddik og brissel. Brissel er et fargestoff som særlig ble brukt til farging av ull. Brisselfabrikken lå ved Østensjøbekken, der Fett-fabrikken senere lå.

I frukthagen anla Kildal sommerhus og et flott damanlegg, samt en utkikkplattform. Plattformen var cirka tre og en halv meter høy, og her drakk han kaffe med gjester på fine sommerkvelder. En musikkpaviljong ble anlagt i den nedre park, og her spilte musikken opp ved festlige lag.

P.W.W. Kildal ble født på Sunnmøre i 1814. Etter konfirmasjonen ble han sendt til Christiania

for å gå i handelslære hos Chr. Benneche som drev med kolonial og vinhandel. Etter endt læretid fikk han i 1842 borgerbrev og startet sin egen forretning på Egertorget i samme bransje som Benneche. Senere ble han en meget allsidig forretningsmann og i tillegg til diverse fabrikker hadde han også en stor gård på Hedemark som drev med kjøttproduksjon i stor stil. Deler av kjøttproduksjonen ble eksportert til England. Kildal eide også skogsområder i Solør og hadde selvfølgelig eget sagbruk. I 1860-årene overtok han et industrianlegg på Lilleborg. Her ble det etter hvert eddikbryggeri, såpekokeri og bomullsspinneri. Kildal regnes som grunnleggeren av Lilleborg fabrikker.

Kildals sommerresidens i Kildals vei 16 i ferd med å rives i 1975 Foto fra Høyenhallboka

Østensjø gård

Låven på Østensjø gård ca 1930. Låven er fra 1814 og blir kalt for grunnlåven.

I området rundt Østensjø gård er det funnet ti steinalderøkser. Fire av disse øksene er funnet på gårdens jorder. To av øksene er datert helt tilbake til eldre steinalder som var fra ca. 6000- 4000 f. Kr. mens de andre to er fra yngre steinalder ca. 4000-1800 f. Kr. Om dette betyr at det har vært bosetning i området fra eldre steinalder er likevel ikke sikkert.

Vi vet ikke når Østensjø gård ble ryddet, men det antydes at det kan ha vært omkring 500 e. Kr. Dette vet vi ikke sikkert. Vi vet heller ikke sikkert når gravhaugen er fra, men arkeologene mener at den er fra jernalderen, noe som gjør det sannsynlig at gården ble ryddet rundt denne tiden. Navnet Østensjø kommer fra det gammelnorske "Austansjor" og betyr "øst for sjøen".

Etter svartedauden lå svært mange Akergårder øde, men Østensjø var i drift. Det kan vi se i Biskop Eysteins "røde bok" fra slutten av 1300-tallet. Der står det at gården var bispegods. At gården var i drift etter svartedauden, trenger ikke bety at beboerne overlevde de første pestene på

1300-tallet. De som overlevde flyttet til de beste gårdene i distriktet. De beste gårdene blir regnet som de eldste, noe som igjen kan tyde på at den er fra jernalderen.

Etter reformasjonen (1536/37) ble Østensjø gård krongods og ble drevet som gårdsbruk. Etter krigene mot Sverige på 1600-tallet hadde kongen stor gjeld, og mye av krongodset ble solgt. Dette skjedde også med Østensjø gård. Gården ble delt i Nordre og Søndre Østensjø og senere solgt til private.

Fra 1807 til 1837 ble Søndre Østensjø drevet av Jørgen Young, og det var han som satt opp låven som fremdeles står. Låven ble bygget i 1814 og går under navnet "grunnlåven".

Rundt vannet – Medlemsblad for Østensjø Historielag

I 1838 ble Halvor Tveter eier av Søndre Østensjø og i 1868 også Nordre. Som barn av den nye tid utvidet og forbedret han jordveiene. Han var også en av landets første turnipsdyrkere. Hans sønn Haakon ble født på Østensjø og i 1875

overtok han gården og drev den frem til sin død i 1930.

Gården er fremdeles i privat eie og i 1997 ble den solgt til familien Solbakken.

I 1931 stod fortsatt driftsbygningen mellom låven og stabburet på Søndre Østensjø. Bildet er tatt fra Smiejordet/Ulsrudveien. Østensjøveien gikk den gang mellom tunene på Søndre og Nordre Østensjø, i dag Valborgs vei med status som Oldtidsvei.

Nordre Skøyen Hovedgård ca 1970.

Nordre Skøyen

Nordre Skøyen Hovedgård tidligere het Skodvin. Navnet er sammensatt av ordene skod og vin. Hva skod betyr er noe omdiskutert. Men en tolkning er at det kommer fra ordet ”skoda” som betyr å se. Endelsen –vin betyr eng eller gresslette, og er vanlig på gårder ryddet før vikingtiden. Er gården så gammel? Navnet i seg selv skulle tilsi det. Når det i tillegg er en gravhaug på området, må det ha vært bosetning her i førkristen tid.

Den første skriftlige kilden vi har om Skøyen hovedgård, er ikke før i 1396. Da er den oppført i biskop Øysteins jordebok. Fra tiden før svartedauden kan vi se at Skodvin hadde høy landskyld, noe som indikerer at den er gammel. Biskop Øystein hadde ført opp gården som kirkegods. Hvem som tidligere har stått som eier blir bare gjetninger. Hvordan den ble kirkegods har to mulige forklaringer. En forklaring er at kongen tok gården fra en av sine motstandere og ga den videre til kirken. En annen er at den tidligere eieren har gitt gården som gave til kirken mot opplesning av sjelemesser. Slike gaver skulle forkorte sjelens opphold i skjærsilden.

Etter reformasjonen ble Skøyen krongods. Den ble pantsatt flere ganger på 1600-tallet på grunn av kongens akutte pengekrise. Denne krisen ble

utløst av de lite vellykkede krigene i denne perioden. I 1663 ble gården solgt og var i privat eie helt frem til 1910. Da ble den solgt til Aker kommune. Kommunen begynte utparsellering av boligtomter like etter overdragelsen. En komité nedsatt av kommunen foreslo å sette tomteprisen på mellom 50 og 80 øre pr. kvadratmeter. Den foreslo også at ”tomtene søkes først og fremst solgt til folk, der er velanbefalet og edruelige mennesker”.

Fra 1910 til 1938 ble Skøyen forpaktet bort, og drevet som gårdsbruk. Men deler av jorda ble også drevet under andre verdenskrig. Den ble da delt inn i parseller, slik at lokalbefolkningen kunne drive matauk.

Gården ble fredet i 1924, og drives i dag av ”Foreningen for Nordre Skøyen Hovedgård”.

Nordre Skøyen sett fra lufta

Gravhavgen på Nordre Skøyen. Foto: Sigurd Senje

Gravrøyser og gravhauger

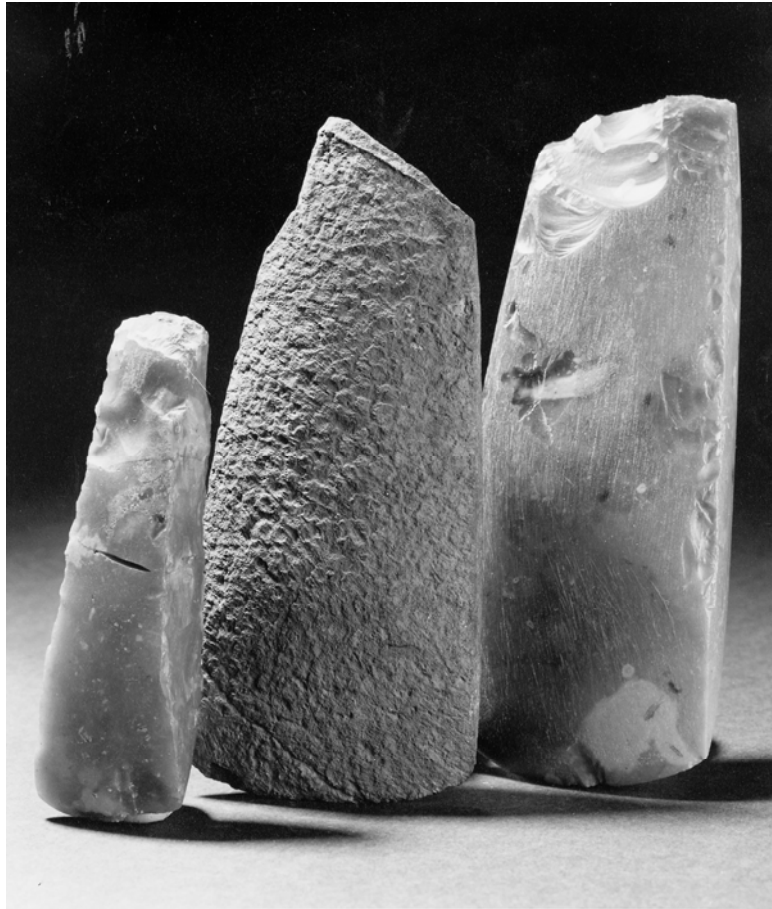
Det finnes gravrøyser og gravhauger i vårt nærområde. På Tallbergåsen som ligger rett bak Manglerud videregående skole er det påvist 5 røyser. Ved Nordre og Søndre Skøyen gård og ved Østensjø gård er det gravhauger. Forskjellen på gravrøyser og gravhauger er at mens haugene er bygget av stein, jord og leire, så er røysene kun bygget av stein. Om forskjellene skyldes at de er bygget av ulike folkegrupper eller i forskjellig tid er usikkert. De er bygget i førkristen tid, og arkeologene tidfester dem til jernalderen.

Gravhauger og gravrøyser er som navnene tilsier graver, og de finnes i ulike størrelser og konstruksjoner. Hvorfor de døde ble lagt i hauger og røyser kan ha flere forklaringer. Beliggenheten var viktig. Det gikk oldtidsveier gjennom Tallbergåsen og mellom Skøyen gårdene og Østensjø. Et viktig poeng må derfor være at de var synlige for omverden. Årsaken kan ha vært at monumentene ga makt og prestisje, at de var et juridisk rettighetsdokument til jorda samt at forfedrene ble synliggjort. Ved forfedrekult vil sistnevnte være vesentlig.

Arbeidet med å sette opp hauger og røyser var tidkrevende, og det ble vanligvis nedlagt gravgaver. Dette var noe kun de mektigste hadde mulighet til.

På Tallbergåsen ses røysene i dag bare som groper. Når, av hvem og hvorfor disse er utgravd er vanskelig å si, men det kan ha vært gravrøvere. Haugene derimot står der fremdeles

og er lett synlige. Mange lurer på hvorfor haugene ikke er gravd ut. Årsakene til dette er flere. For det første er det et økonomisk spørsmål. Andre viktige årsaker er at hvis vi graver ut haugene vil kulturminnene forsvinne. Det betyr at de neste generasjonene ikke får mulighet til å oppleve dem. De neste generasjonene vil etter all sannsynlighet også ha bedre utstyr og metoder til å få fram kunnskap om haugene enn det vi har i dag. Med vår teknologi må vi fysisk grave ut haugene for å se hva de inneholder. Det er antagelig lite eller ikke noe å finne i disse gravene. Etter alt å dømme har gravrøvere tatt med seg det meste. Det som eventuelt har blitt oversett er nok ikke bevart, fordi forholdene for bevaring ikke er av de beste. Vi får med andre ord antagelig ikke svar på noe som helst ved å grave ut haugene med dagens metoder, så det er vel best at de ligger der for å vise fordums stolthet

Mange spor etter fortiden er borte. Det meste av redskapene og våpnene som ble laget av tre, horn og metall, har gått i oppløsning. Redskaper av stein slik som øksene på bildet har blitt bevart. Disse øksene er funnet på Østensjø gård. Øks nummer en og tre er i flint, og man kan se hoggmerker på oversiden av øksene. Foto: Ove Holst

Navn i Østensjø

Det har bodd mennesker i dette området lenge. Hvor lenge er det ikke godt å vite, men at området har vært bebodd lengre enn Oslos tusenårige historie er sikkert. Hvordan kan vi vite dette når de skriftlige kildene ikke går så langt tilbake?

Vi må se på andre kilder. Arkeologiske kilder viser at det har vært en viss aktivitet. Eksempler på dette er gravhauger, som vi blant annet kan se på Skøyen-gårdene, og på Østensjø gård. På Tallbergåsen ved Manglerud har vi gravrøyser, og ved Skullerud har vi rester av en bygdeborg. Gravhauger, røyser og bygdeborger er ikke noe absolutt bevis på at området har vært bebodd, men det er jo svært sannsynlig.

Det er ikke så godt å si hvor gamle røysene og haugene er. Gravhaugene er ikke gravd ut, og gravrøysene er gravd ut eller røvet uten noen dokumentasjon. Arkeologene mener allikevel, grovt antatt, at funnene kan stadfestes til jernalderen (ca. 500 f. Kr. til ca. 500 e. Kr).

Bygdeborgene stadfestes gjerne til perioden rundt 200-300 e. Kr., men hva de har blitt brukt til, vet vi foreløpig lite om.

Vi kan også bruke gårdsnavn til å finne ut hvor gammel bosetningen er. I vårt område har vi Skodvin (Skøyen) og Bruvin (Bryn). Disse navnene er sammensatt og etterleddet ender på -vin, som betyr eng eller slette. Disse navnesammensetningene er blant de eldste. Vi regner med at -vin-gårder er anlagt i perioden mellom år 200 e. Kr. til vikingtiden. Gårdenes navn og arkeologisk materiale skulle derfor tilsi at området har vært bebodd svært lenge. Ellers har vi i bydelen mange gårdsnavn som ender på -rud, slik som Bogerud, Ulsrud og Manglerud.

Rud betyr rydning. De fleste av -rud-gårdene er ryddet i høymiddelalderen, dvs. på 1200-tallet. Disse gårdene var ofte små og hadde lav status. Mellom 1600 og 1800 fikk også enkelte gårder

og plasser navn som endte på -rud. Et eksempel på dette er plassen Passerud, som på folkemunne ble kalt Pisserud.

Oldtidsveien

Det finnes en oldtidsvei i vårt område. Det er noe usikkert hvor veien gikk, men vi har visse spor. Fra gamlebyen gikk den via Helsfyr til Bryn. Fra brua over Alna gikk veien mot syd før den gikk de bratte bakkene opp til Nordre Skøyen hovedgård. Derfra gikk veien videre bortover alleen og bort til Østensjø skole, der det i dag heter Skøyen alle. Fra skolen gikk veien antagelig opp Skappels vei og bort til Skrabben, og videre på nedsiden av Oppsal terrasse og Østensjø terrasse for deretter å gå forbi Østensjø gård mot Bogerud. Hvor veien har krysset Bølerbekken er usikkert.

De gamle ride- og kløvveiene bandt gårdene sammen og gikk ofte tvers igjennom gårdstunene. De ble lagt etter terrenget, og buktet og snirklet seg fram gjennom tørre og til dels høytliggende strøk gjerne langs åskammer. Forklaringen på hvorfor veien gikk opp til Skrabben og på nedsiden av Oppsal terrasse, må være at det var for fuktig å legge den der Østensjøveien går i dag.

Når veien ble tatt i bruk er naturlig nok vanskelig å vite, men etter at gårdene i området ble ryddet ble det større behov for en ferdselsåre. På det lille stykket fra Skøyen til Østensjø kan vi i dag se tre gravhauger, og det kan ha vært flere. Haugene ble som regel lagt på steder der de var godt synlige og da gjerne ved veier. En av årsakene kan ha vært at gravhauger ga status.

Den vanligste måten å reise på var å gå til fots. Det var ikke alle som hadde råd til å bruke hest

til dette formålet. Den eldste veien må derfor ha vært et tråkk som senere ble en sti eller en kløvvei. Kjørevei ble det på slutten av 1700-tallet. Fra året 1800 har vi en kilde som forteller at det finnes en vei fra Østensjø som er farbar med vogn og kjerre. Den sier også at det finnes vogner og kjerrer på alle gårdene omkring, noe som tilsier at det må ha vært kjørevei.

Det meste av varetransporten foregikk om vinteren. En årsak til dette var at sommerveiene ofte var i dårlig stand. En annen grunn var at hestene kunne trekke over dobbelt så stort lass på vinterføre. I tillegg gikk det også mye fortere med slede enn med vogn.

Fra Bryn gikk vinterveien langs Østensjøbekken og videre over vannet. Et gammelt mål for hvor sikker isen var å måle tykkelsen. 5 cm holdt en mann, 10 cm en hest, og 15 cm en kanon.

*Foto fra Oldtidsveien der den går forbi Nordre Skøyen gård. Gravhaugen til høyre i bildet.
Foto: Petter Jansen*

Sarabråten 1897. Den nye villaen til Hefbye jr. ble oppført i 1896 til 1897.

Sarabråten

Sarabråten var det viktigste utfartsstedet for Kristiania-folk på slutten av 1800-tallet. Etter at jernbanen ble anlagt med stasjon på Bryn, syntes borgerne det var fint å gå på tur fra Bryn til Sarabråten. På Sarabråten kunne man få kjøpt kaffe og andre forfriskninger før man dro tilbake til den larmende byen. Konsul Thomas Heftye tenkte altså ikke bare på sine fornemme gjester, men som turistforeningens første formann ga han også andre friluftsentusiaster et tilbud.

At gjestene var fornemme, kan vi se av gjestebøkene. Henrik Ibsen, Jonas Lie og Ole Bull var gjester, det samme var kong Oscar II og dronning Sophie for å nevne noen. De prominente gjestene ble kjørt med hest og vogn. Den siste bakken var tung for hestene og ble kalt for "merrapina". Kanskje ble spiralen anlagt for å spare hestene på tilbaketuren, selv om det ble sagt at den kun var til pynt.

Det var viktig å forlyste gjestene. Derfor hadde Heftye tre båter. Den ene var en hjulbåt som ble drevet med håndkraft. Ombord var det mange lystige lag, men for dem som sveivet var det nok heller slitsomt. Etter 1911 ble Nøklevann regulert til drikkevann og det ble derfor slutt på båtjøringen. Steinbrygga der båtene lå og deler

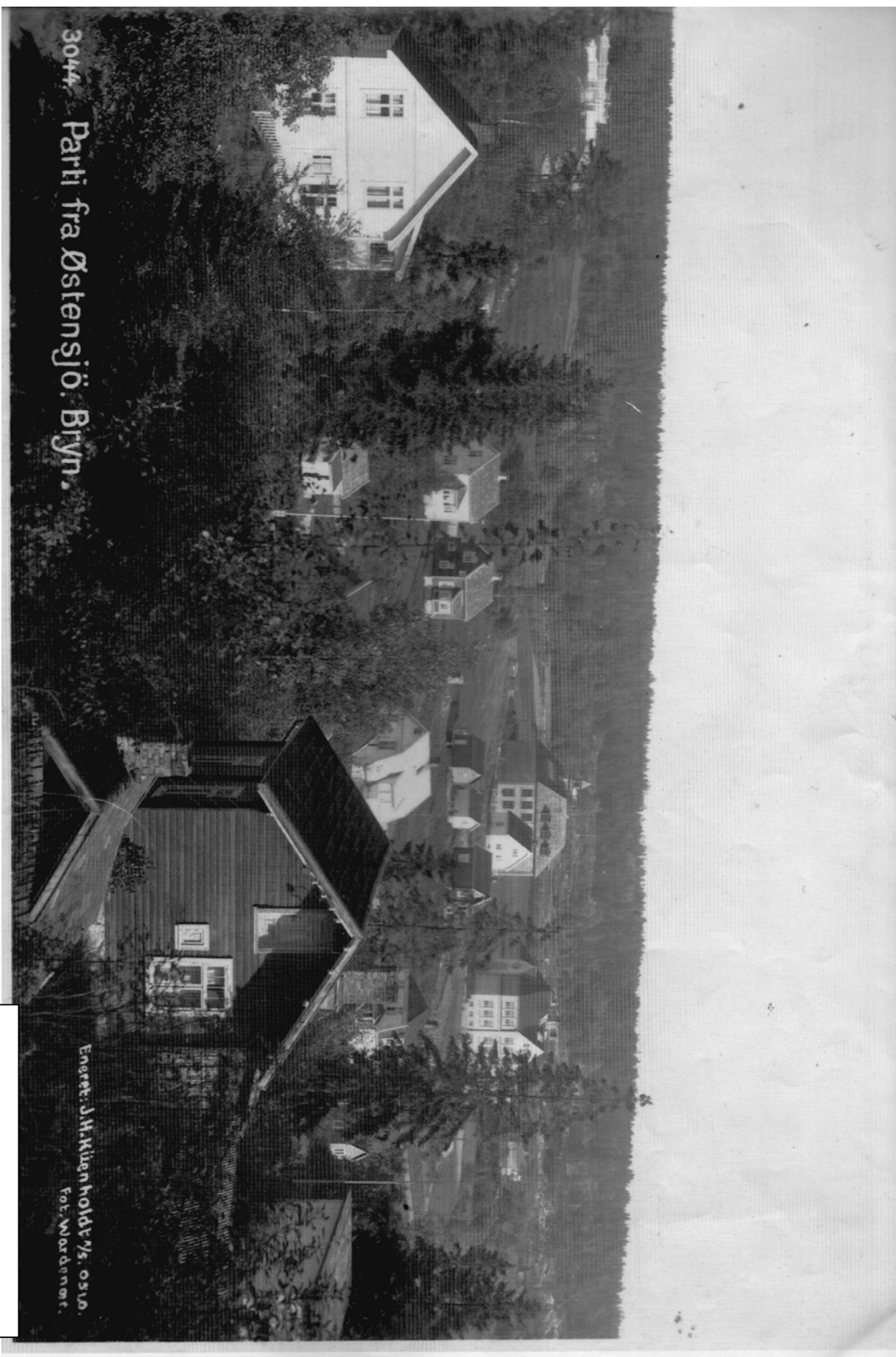
av den gamle veien ligger nå under vann etter at vannverket hevet vannstanden i 1923.

For Heftyes gjester var Sarabråten først og fremst et sommersted. For folk flest ble det mer og mer et vintersted etter at hoppbakken ble anlagt. I tretti år ble det arrangert hopprenn med opptil flere tusen tilskuere. Det siste rennet ble arrangert i 1918, da tok storbakkene over.

Da Heftye kjøpte Sarabråten rundt 1855 sto det ett hus der. Som man i dag kan se av grunnmurene har det stått flere hus der. Ute på pynten ble det satt opp et hus i 1856, men dette ble flyttet i 1897 for å gi plass til et hus i dragestil. Det er grunnmuren fra dragehuset vi ser på pynten i dag. Det siste huset som sto igjen på Sarabråten, var det Heftye satt opp i 1856. Det brant dessverre i 1971

På vannet hadde Heftye tre båter. Det var robåten "Dragen", nordlandsssjekta "Marie" og den berømte håndsveivede hjulbåten "Sara". Hjulbåten kunne ta opptil 20 passasjerer. Den hadde to mann ved hver sveiv. Bildet er tatt ca 1870

3044 Parti fra Østensjø. Bryn.

Enereit: J.H. Klien holdt 7/5. 0510.
Fot. Wardenner.

Utsikt fra Rognerud ca 1930.
Østensjø skole i bakgrunnen

Fastsatte datoer for noen av våre aktiviteter i 2008

6. mars: Årsmøte

24. mai: Tur til Hovedøya

24. september: Medlemsmøte på Manglerud

3. desember: Julemøte

Bildekonkurransen (forts. fra forrige nummer)

Bilde 7

Bilde 9

Bilde 8

Bilde 10

Bilde 11

Bilde 14

Bilde 12

Bilde 15

Bilde 13

Bilde 16

Hvor og når ble disse bildene tatt? På bydelsdagene i juni 2007 hadde vi en konkurranse der vi stilte ut 16 historiske bilder fra bydelen. Beste resultat ble 12 rette. I forrige nummer presenterte vi de 6 første bildene i konkurransen. På denne og forrige side kommer de 10 siste bildene i konkurransen. Greier du **nå** å fastslå hvor og når? Bruk gjerne billed databasen vår til hjelp (www.deich.folkebibl.no/cgi-bin/websok-ostensjo), der finner du de fleste bildene. Svar sendes histolag@pair.com eller til Østensjø historielag, Postb 9 Oppsal, 0619 Oslo. Vi har bokpremier til 3 av dere som greier alle 16. (Loddtrekning mellom dere som får fullt hus)